

Continuïteit en verandering

Het vmbo-examen geschiedenis vanaf 2018

De vmbo-eindexamens Geschiedenis en Staatsinrichting gaan er vanaf 2018 anders uitzien, zowel wat betreft de inhoud als wat betreft de vormgeving. In dit artikel geven Huub Kurstjens en Gerard Rozing tekst en uitleg over deze veranderingen.

Huub Kurstjens is toetsdeskundige geschiedenis bij het Cito en **Gerard Rozing** is lid van de vmbo-commissie van de VGN.

Het vmbo-examen geschiedenis was vanaf 2003 voor het eerst niet meer gebaseerd op stofomschrijvingen zoals voorheen en had ook geen relatie meer met het havo/vwo-examenprogramma. Het examenprogramma bestond toen uit zes kerndelen die globaal omschreven waren en waarvan er jaarlijks twee centraal geëxamineerd moesten worden. Die twee centraal te examineren kerndelen waren niet of nauwelijks voorzien van gespecificeerde inhoud en stofomschrijvingen. Een historisch overzicht over de recente geschiedenis bestond ook niet. Daar kwam vanaf 2008 verandering in toen een zevende kerndeel aan het examenprogramma werd toegevoegd: het Historisch Overzicht vanaf 1900. Onderwerpen mochten niet meer jaarlijks rouleren en daarom werd er gekozen voor twee vaste onderwerpen bij het centraal examen (CE): het Historisch Overzicht vanaf 1900 en Staatsinrichting. De overige vijf kerndelen waren bedoeld voor het schoolexamen (SE). In de praktijk bleek dat het Historisch Overzicht veel omvangrijker was dan Staatsinrichting, waardoor besloten werd vanaf 2011 de wegingsfactor aan te passen. Niet langer gold dat beide onderwerpen vijftig procent van het examen moesten uitmaken, maar Staatsinrichting zou een derde van het examen gaan beslaan en het Historisch Overzicht twee

globaal geformuleerd, het Historisch Overzicht kende vele specificaties. Bovendien liepen bij Staatsinrichting wording en werking door elkaar. Inhoudelijk was er tussen Staatsinrichting en Historisch Overzicht sprake van overlap (denk aan de verzuiling, de Pacificatie, en dergelijke); van onderlinge samenhang en afstemming was geen sprake. Daarnaast moest voor GL/TL ook nog een verrijkingsdeel centraal geëxamineerd worden rondom drie losse onderwerpen – ieder met een korte tijdsspanne en een beperkte inhoud: de geschiedenis van de Sovjet-Unie (tussen 1917 en 1941), Indonesië (1942-1949) en het Midden-Oosten (1945-1979).

De opmerkingen van docenten en leerlingen lieten zich raden: ze vonden dat de verschillende onderwerpen van het examen (te) los van elkaar stonden en dat het examen een springerig karakter had. Bovendien gingen de examens over de jaren heen wel veel op elkaar lijken. Er waren inmiddels zo veel examens waarmee geoefend kon worden, dat het leek alsof het examen een trucje was geworden. Daardoor kwamen ook de betrouwbaarheid en de validiteit van het examen onder druk te staan. Vandaar dat uiteindelijk besloten werd tot het uitvoeren van ‘klein onderhoud’, een wijziging van de syllabus.

Syllabuscommissie

In het najaar van 2014 werd een syllabuscommissie benoemd, bestaande uit Alphons Mens (voorzitter), Gerard Rozing, Jos Niewold, Martin Bezemer (alle drie lid van de vmbo-commissie van de VGN en werkzaam als docent geschiedenis in het vmbo) en adviseurs Huub Kurstjens (Cito) en Albert van der Kaap (secretaris, SLO). De commissie kreeg de volgende opdracht: maak voor Staatsinrichting een intro met kernbegrippen die gebruikt/toegepast kunnen worden op de hele stof. Integreer Staatsinrichting en de Verrijksdelen in het Historisch Overzicht en structureer Staatsinrichting op dezelfde wijze zoals enkele jaren geleden met het Historisch Overzicht gebeurd is. Zorg ervoor dat de totale omvang van de examenstof min of meer gelijk blijft. Ga uit van de titel *Historisch Overzicht en Staatsinrichting vanaf 1848* en streef naar de eerste afname

‘De aanpak zal geen totaal nieuwe zijn. Eerder zal er sprake zijn van accentverschillen’

derde. De wijzigingen vielen in goede aarde bij de docenten, zowel wat betreft de introductie van het Historisch Overzicht als wat betreft de nieuwe weging in het examen. Ook de specificaties bij het Historisch Overzicht bleken een gouden greep: docenten en leerlingen wisten precies waar ze aan toe waren.

De last van het verleden

Ondanks deze aanpassingen bleven er een paar onevenwichtigheden bestaan. Zo was de systematiek in de beschrijving van beide examenonderwerpen sterk verschillend: Staatsinrichting was

Bijlage 1, Voorbeeld uit de syllabus

Interbellum (1918-1939), uit: GS/K/10 Historisch Overzicht vanaf 1900 GL/TL. Cursief: verrijkingsdeel GL/TL.

Europa (en de wereld)	Geschiedenis van Nederland	Staatsinrichting van Nederland
De kandidaat kan	De kandidaat kan	De kandidaat kan
De gevolgen van de economische crisis voor het vertrouwen in de democratie in Europa en in het bijzonder voor Duitsland herkennen en beschrijven.	De kenmerkende gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland herkennen en in het juiste tijdsgewricht plaatsen en toepassen.	De kenmerkende gebeurtenissen en ontwikkelingen in de Nederlandse staatsinrichting herkennen en beschrijven.
Parlementaire democratie / Republiek van Weimar / Dolkstootlegende / Bezetting van het Ruhrgebied (1923) / Inflatie / Mislukte staatsgreep door Hitler (1923) / Opleven van de economie in Duitsland (Dawesplan, 1924) / Duitsland lid van de Volkenbond (1926) / Beurskrach op Wallstreet (1929) / De wereldwijde economische crisis / Duitsland extra zwaar getroffen	Crisistijd / Werkloosheid / Stempelen / Werkverschaffingsprojecten / Aanpassingspolitiek / Gevolg van de economische crisis voor de democratie / Opkomst van de NSB / Handhaving neutraliteit	Algemeen actief kiesrecht voor vrouwen (1919)
Jaartallen	Jaartallen	Jaartallen
1923, 1924, 1926, 1929, 1933, 1938, 1939		1919

van het examen in mei 2018. Educatieve uitgevers zijn gedurende het gehele proces betrokken geweest en op de hoogte gebracht.

De commissie kwam na enkele maanden tot het volgende resultaat:

■ Een nieuwe structuur (zie bijlage 1 voor een voorbeeld) met drie kolommen naast elkaar, bestaande uit achtereenvolgens:

1. Europa (en de wereld)
2. De geschiedenis van Nederland
3. Staatsinrichting van Nederland

■ De drie kolommen worden, voor zover mogelijk, onderverdeeld in zes periodes vanaf 1848: Nederland (1848-1914)¹, de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), het Interbellum (1918-1939), de Tweede Wereldoorlog (1939-1945), Europa en de wereld (1945-1989), de Nieuwe Wereldorde (vanaf 1990).

■ De werking van de Staatsinrichting van Nederland krijgt een intro met een begrippenlijst bestaande uit kernbegrippen. Deze begrippen moeten leerlingen kunnen toepassen op de hele examenstof. Denk bijvoorbeeld aan begrippen als rechtsstaat, democratie, dictatuur et cetera.

■ De wording van de Staatsinrichting van Nederland is geïntegreerd in het Historisch Overzicht en begint vanaf 1848. De periode 1848-1914 is voorzien van een (Nederlandse) historische context.

■ Het Historisch Overzicht (van Nederland, Europa en de wereld) begint vanaf 1914, met een enkele aanvulling, zoals het Von Schlieffenplan. Bij het Interbellum (1918-1939) is met name de binnen- en buitenlandse politiek van Duitsland uitgebreid.

■ Voor GL/TL is het verrijkingsdeel ‘Sovjet-Unie’

in de periode van het Interbellum geïntegreerd. Het verrijkingsdeel ‘Indonesië/Nederlands-Indië’ is voor een deel opgenomen in de geschiedenis van Nederland en het verrijkingsdeel ‘Midden-Oosten’ is overgeheveld naar het SE. Op deze manier kunnen ook de leerlingen van BB en KB kennismaken met dit onderwerp.

■ De Koude Oorlog wordt aangevuld met onder andere de Hongaarse Opstand.

■ De Europese Unie krijgt een andere benadering: minder institutionele kennis, meer gericht op de rol en de functie van de EU binnen Europa.

■ Daarnaast zijn er enkele onderdelen geschrapt, zoals de ‘rechtspraak’ en een gedeelte van ‘Indonesië/Nederlands-Indië’.

Burgerschapsvorming

De vernieuwde syllabus biedt ook de mogelijkheid aan te sluiten op de discussie rondom ‘Onderwijs 2032’ en de nadruk die daar gelegd wordt op burgerschapsvorming.² Het onderdeel ‘Staatsinrichting van Nederland’, dat al vanaf 2007 centraal geëxamineerd wordt en waarbij de wording en werking van de Staatsinrichting in Nederland aan bod komen, biedt hiervoor mooie aanknopingsmogelijkheden. Zo maken de ontwikkeling van de parlementaire democratie, klassieke en sociale grondrechten, het ontstaan van politieke partijen, de emancipatie van verschillende bevolkingsgroepen, de rechtsstaat en het ontstaan van het populisme een vast onderdeel uit van de examenstof. Hetzelfde geldt voor de onderdelen ‘Europa en de wereld’ en ‘Geschiedenis van Nederland’, bijvoorbeeld rondom thema’s als totalitaire samenleving, ‘goed’ en ‘fout’

¹ De eerste periode heeft alleen betrekking op de geschiedenis van Nederland en op staatsinrichting. Bij de andere periodes komt de geschiedenis van Europa (en de wereld) erbij.

² Zie ook de reactie van de VGN daarop: tiny.cc/K2RS.

1 Voor een verslag van de veldraadpleging, zie tiny.cc/K2EXV.

4 Voor de brochure, zie: tiny.cc/K2EXB.

5 Voor informatie over de voorbeeldexamens, zie bijlage 3 bij dit artikel.

Bijlage 2 - vraag 1

Het gebruik van staatsinrichtingbegrippen in een historische context (uit: GI/TL-examen 2014-1, vraag 10).

Gebruik bron 1

Het echtpaar op de foto is verplicht een herkenningsteken te dragen. Tegenwoordig zou dat ondenkbaar zijn omdat het in strijd is met een grondrecht uit de Nederlandse grondwet.

> Welk grondrecht wordt bedoeld?

Bijlage 2 - vraag 2

Het gebruik van staatsinrichtingbegrippen in een historische context (uit: GI/TL-2016-1, vraag 24).

In 1936 werd onder leiding van Stalin in de Sovjet-Unie een grondwet ingevoerd. In **theorie** stonden er, net als in de Nederlandse grondwet, democratische grondrechten in deze grondwet. Maar in de **praktijk** werden deze grondrechten niet toegepast.

> Geef **twee** voorbeelden van democratische grondrechten die in de praktijk **niet** toegepast werden.

tijdens de Tweede Wereldoorlog, antisemitisme, Holocaust, de discussie over de EU, globalisering, individualisering en cetera.

Het is ook de bedoeling dat door de vernieuwde syllabus leerlingen in staat zijn dwarsverbanden te leggen tussen (de wording en werking van) Staatsinrichting en het Historisch Overzicht. Deze benadering is niet helemaal nieuw, zoals blijkt uit twee vragen die afkomstig zijn uit de examens van 2014-1 en 2016-1 (zie bijlage 2, vraag 1 en 2).

Veldraadpleging

De resultaten van de syllabuscommissie werden in februari en maart 2015 via een digitale raadpleging voorgelegd aan docenten. Daar werd ruim gebruik van gemaakt: 153 collega's hebben gereageerd. De overgrote meerderheid vond de nieuwe structuur (drie kolommen) veel overzichtelijker dan de oude. Er was brede steun voor de integratie van Staatsinrichting en het verrijksdeel in het Historisch Overzicht. De splitsing tussen wording en werking binnen Staatsinrichting (kernbegrippen!) wordt een verbetering gevonden. Ook was er brede steun voor de aanvullingen voor Duitsland tijdens het Interbellum. De syllabuscommissie heeft haar werkzaamheden in april 2015 afgerond.

Bijlage 3 - voorbeeldexamens

Voor de voorbeeldexamens voor GTL-papier (en ook voor BB en KB-digitaal (pdf): zie de volgende website: tiny.cc/hxysr86. Of ga naar cito.nl, voorgezet onderwijs, daarna: centrale examens, vervolgens: óf: *schriftelijke* en praktische examens vmbo, en dan: voorbeelden van vernieuwde examens, óf: *digitale* examens vmbo, en dan rechts: voorbeeldexamens.

Als uitgangspunt is gekozen voor de examens van 2015. Het examen is op de volgende manier aangepast om als voorbeeld te kunnen dienen voor de examens vanaf 2018:

- De samenstelling van het examen is geheel chronologisch.
- HO, SI en de verrijksdelen zijn geïntegreerd (ook in chronologische volgorde).
- Iedere periode wordt voorzien van een tussenkopje.
- Overallvragen die over meer dan één periode gaan, worden voorzien van het tussenkopje *Door de tijd heen*.
- Vragen die *geschrapt* zijn hebben betrekking op de rechtspraak, ombudsman, handtekening staatshoofd en het Midden-Oosten.
- *Nieuwe vragen* die opgenomen zijn op basis van de aangepaste syllabus zijn met een * te herkennen: vr. 4, 12, 13, 26, 27, 31, 36, 40 en 41.

Enkele vragen uit de digitale veldraadpleging³:

'Geeft deze conceptsyllabus voldoende houvast aan u als docent om uw GTL-leerlingen voor te bereiden op het CSE?'

■ Ja: 95 procent – Nee: 5 procent

'Bevat de conceptsyllabus volgens u nog onduidelijkheden?'

■ Ja: 12 procent – Nee: 88 procent

'Aanvullingen, tips kunt u hieronder kwijt.'

■ Vijf kantjes! Vooral: graag voorbeeldvragen!

(Zie bijlage 3: de voorbeeldexamens)

Concrete veranderingen vanaf 2018

De titel van dit artikel dekt goed de lading van wat er gaat gebeuren bij de examens vanaf 2018: continuïteit en verandering. De aanpak zal geen totaal nieuwe zijn. Eerder zal er sprake zijn van accentverschillen. Enkele veranderingen zijn al waarneembaar in de examens van de afgelopen jaren. In de voorbeeldexamens voor BB, KB en GL/TL die beschikbaar zijn, komen deze veranderingen nog duidelijker aan bod. Ze zijn als volgt te herkennen:

- Nieuwe contexten/bronnen gebruiken en combineren met bestaande kennis (zie bijlage 4, voorbeeldvraag 2)
- Overallvragen, zowel horizontaal in de stof als verticaal in de tijd
- Nieuwe examenstof (zie bijlage 4, voorbeeldvraag 1 en 3)
- Nieuwe vraagtypen (zie voor voorbeelden de brochure⁴)
- Het gebruik en het toepassen van kernbegrippen staatsinrichting die voorafgaan aan de inhoudelijke examenstof (zie bijlage 2, vraag 1 en 2)
- Het gebruik van tussenkopjes bij ieder van de zes perioden. Veel blijft ook hetzelfde, zoals:
 - Het grootste deel van de inhoudelijke omschrijving
 - De opzet met open en gesloten vragen en de verdeling tussen deze vragen
 - De lengte van het examen
 - Vrijwel alle vraagtypen uit de bestaande examens komen ook voor in de nieuwe examens
 - Voor GL/TL blijft het verrijksingsdeel grotendeels bestaan, maar dan wel geïntegreerd, verspreid over de hele stof en cursief weergegeven.

Tot slot

De vernieuwde syllabus voor alle leerwegen (BB, KB, GL/TL) is te downloaden via de website van **Examenblad.nl** (ga daar naar 2018 en zoek de betreffende leerweg op).

Het CvTE heeft ook een brochure uitgebracht waarbij alle veranderingen helder en duidelijk op een rij gezet zijn. Deze brochure heeft als doel de structuur toe te lichten, de inhoudelijke veranderingen op een rijtje te zetten en voorbeelden te geven van vragen die in het centrale examen 2018 zouden kunnen voorkomen. In de brochure leest u per leerweg welke veranderingen er te verwachten zijn. Ook worden er voorbeelden gegeven van nieuwe vragen en vraagtypen die in het centrale examen toegepast kunnen worden. De brochure is vooral bedoeld voor docenten geschiedenis die lesgeven aan examenklassen basisberoepsgerichte leerweg (BB), kaderberoepsgerichte leerweg (KB) en de gemengde en/of theoretische leerweg (GL/TL). De brochure is te downloaden op de website van **Examenblad.nl** (zie noot 4). Daar staan ook andere documenten ter verantwoording van de keuzes die gemaakt zijn.⁵

De eerste centrale examens op basis van de nieuwe syllabus worden afgenomen in 2018. ■

Bijlage 4 - voorbeeldvraag 1

In de vmbo-examens Geschiedenis en Staatsinrichting zullen nieuwe vraagtypen voorkomen. Deze vraagtypen worden gekenmerkt door het leggen van verbanden (oorzaken, gevolgen en dergelijke) of waarbij een uitleg gegeven moet worden. Veelal zijn deze vraagtypen herkenbaar aan de 'Doe het zo'-formulering. Er moeten dan bijvoorbeeld twee stapjes gezet worden. Het antwoord wordt dan voorgestructureerd door een 'Doe het zo' waardoor het makkelijker wordt verbanden explicieter te benoemen (Bijvoorbeeld: Doe dit door eerst... en daarna...).

Bron 1

De Duitse keizer Wilhelm II geeft in 1922 zijn mening over het einde van de Eerste Wereldoorlog:

'De Duitse arbeiders hebben onder mijn leiding met veel moed en inzet aan het front gevochten. Zij zorgden ervoor dat er telkens voldoende wapens en munitie was. Dat ze later begonnen te twijfelen, was de schuld van de leiders van bepaalde politieke partijen. Die gewetenloze opruiers zijn de echte schuldigen aan de totale ineenstorting van Duitsland en het verlies van de oorlog. Het was niet de schuld van de fatsoenlijke en vaderlandslievende arbeiders.'

Gebruik bron 1

De Duitse keizer Wilhelm II geeft zijn mening over het einde van de Eerste Wereldoorlog.

> Leg uit, met behulp van de bron, dat zijn mening past bij de Dolkstootlegende. Doe dit door: eerst aan te geven wat de Dolkstootlegende is, en daarna, met de behulp van de bron, aan te geven dat de mening van de keizer past bij het begrip Dolkstootlegende.

Bijlage 4 - voorbeeldvraag 2

Bron 2 - Een deel van een pamflet (1942):

Aan alle leraren en onderwijzers uit Nederland!

De nazi-agenten hebben iets nieuws: **het nationaalsocialistische Opvoedersgilde**, waarin alle leraren verenigd moeten worden. Opvoeders van de Nederlandse jeugd, bedenk: **uw taak is zeer belangrijk!**

Weiger als één man lid te worden van het Opvoedersgilde!

Geef dit pamflet door. Laat het uw collega's lezen!

Gebruik bron 2

Het pamflet was **een reactie** op de Duitse bezetting van Nederland. Tegen welk onderdeel van de Duitse bezetting is dit pamflet gericht?

- A censuur
- B deportatie
- C gelijkschakeling
- D propaganda
- E tewerkstelling

Bijlage 4 - voorbeeldvraag 3

Bron 3

In 1939 verscheen deze spotprent in een Amerikaanse krant met als titel: 'Hoelang zal het huwelijksgeluk duren?'

Gebruik bron 3

De tekenaar vergelijkt het verdrag tussen Hitler en Stalin met een huwelijk. Hij is benieuwd hoelang het zogenaamde 'huwelijksgeluk' tussen de dictators Hitler en Stalin zal duren.

> Geef een politieke verklaring waarom de tekenaar twijfelt aan de duur van dit huwelijksgeluk.

